* מִתְחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ, (ז) [ג]אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּאוֹתָהּ בְּרָכָה, (ח) * חַיָּב לַעֲנוֹת (ט) אַחֲרָיו (ט) [ב] אָמֵן. (י) אֲבָל אִם הָיָה * הַמְבָרֵךְ אֶפִּיקוֹרוֹס אוֹ פּוּתִי אוֹ [ד]תִּינוֹק, אוֹ הָיָה גָּדוֹל (יא) וְשָׁנָה מִמַּטְבֵּעַ הַבְּרָכוֹת, אֵין עוֹנִין אַחֲרָיו אָמֵן. הַגָּה: וְעוֹנִין אָמֵן (ג) אַחַר עַכּוּ"ם * אִם (יב) שָׁמַע כָּל הַבְּרָכָה מִפִּיו (הרבינו יונה פרק אלו דברים (מ, ד"ה כל זמן)): ג [ה]וְהָא דְּאֵין עוֹנִין אָמֵן אַחַר תִּינוֹק, דַּוְקָא (ז) [ד] בְּשָׁעָה (יג) שֶׁלּוֹמֵד הַבְּרָכוֹת לִפְנֵי רַבּוֹ, [ו]שֶׁמִּתְּרֵי לְלַמֵּד לְתִינוֹקוֹת הַבְּרָכוֹת כְּתִקָּנָן וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵם מְבָרְכִין (יד) לְבַטָּלָה

ג שם נ"ג (ע"ב).
ד רמב"ם פרק א' מהלכות ברכות (הי"ב).
ה שם בגמרא.
ו רמב"ם שם (הט"ו).

בַּאֵר הַיטֵב

ב (ט) אָמֵן. בְּמִדְרָשׁ אִיתָא, כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ אֶחָד מִתְפַּלֵּל דָּבָר אוֹ מְבָרֵךְ לְיִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בְּלֹא הִזְכִּירַת הַשֵּׁם, חַיָּב לַעֲנוֹת אָמֵן, וְלָכֵן עוֹנִים אָמֵן אַחַר הָרַחֲמָן בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן. מָגֵן אַבְרָהָם (סק"ב): (ג) אַחַר עוֹבֵד כּוֹכָבִים. אֲבָל חִיּוּבָא לֵיכָּא. ט"ז (סק"ג). עַיֵּן שָׁם, וְעַיֵּן מָגֵן אַבְרָהָם (שם). וְאַף שֶׁעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כּוֹנְנָן לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִכָּל מָקוֹם חוֹשְׁבוּ וְכוּ', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב סוֹף סִימָן קנ"ו (ס"א): ג (ז) בְּשָׁעָה שֶׁלּוֹמֵד. אֲבָל גָּדוֹל בְּשָׁעָה שֶׁלּוֹמֵד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נֶהֱגוּ שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר הַשֵּׁם בְּקְרִיאָתוֹ, וְכֵן בְּמַחֲזִיק בְּרָכָה (סק"א) כָּתַב שֶׁכֵּן כָּתַב בְּחַשְׁבֵּ"ץ קָטָן (סי' רי"ט) בְּשֵׁם מַהֲרַ"ם, וְאִינִי קוֹרֵא שֵׁם שֶׁל אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת בְּתַלְמוּד כִּי אִם הַשֵּׁם, עַיֵּן שָׁם.

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

ב [ב] אָמֵן. עַיֵּן בְּאֵר הַיטֵב. וּכְלְבוּשׁ כָּתַב שֶׁגְּדוֹל הָעוֹנֶה אָמֵן יוֹתֵר מִמְּבָרֵךְ, וְהִשִּׁיגוּ עָלָיו מִדְּאָמַר רַב חֲנִיל יִבָּרֵיךְ, וְעַיֵּן בְּאֹרַח חַיִּים בְּשָׁ"דְּ חִלּוּק מִשְׁפָּט סִימָן (שפ"ט) [שפ"ב] (סק"ד) וּבְקִצּוּר מִצְוֹת חֵלֶק א' סִימָן נ"ז, וּבְשְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת שִׁבְּסוֹף סֵפֶר שַׁעַר יוֹסֵף סִימָן ד' שֶׁהֵבִיא מִקְרִיטְקָ"א (חולין פו. ד"ה כוס של ברכה) קְהִלַּ"ף, וְעַיֵּן בְּבִרְכֵי יוֹסֵף (סק"ג) מַזָּה: ג [ד] בְּשָׁעָה שֶׁלּוֹמֵד. עַיֵּן בְּאֵר הַיטֵב (סק"ד). וּבְשְׁאֵילְתָּ יְעַבֵּץ (ח"א) סִימָן פ"א כָּתַב יֵשׁ הַזְהָרָה בְּאָמְצַע מִסְבַּבָּא בְּרָכָה הַבָּתוּבָה בַּשַּׁ"ס, יָכוֹל לֶאֱמְרָהּ, עַיֵּן שָׁם. וּבְרִבְרֵי יוֹסֵף (סק"ד) כָּתַב דְּדַרְגָּן קַשִּׁישָׁאי דְּאָמְרִי בְּרָכָה הַבָּתוּבָה בַּשַּׁ"ס, אֵינוֹ יוֹצֵא בִּשְׁמִיעָתָן, עַיֵּן שָׁם.

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

וְסוֹף הַבְּרָכָה, חַיָּב לַעֲנוֹת אָמֵן אֲחָרָיו. (ו) וְיֵשׁ שֶׁפּוֹסְקִים דַּאֲפִלּוּ לֹא שָׁמַע רַק חֲתִימַת הַבְּרָכָה צָרִיךְ לַעֲנוֹת אָמֵן [אֲלִיָּה רַבָּה (סק"ב)]. וְעַיֵּן בְּחַיֵּי אָדָם (כלל ו ס"א) שֶׁהִכְרִיחַ דַּאֲפִלּוּ דַּעָה הָרִאשׁוֹנָה מוֹדָה הֵיכָא שֶׁיּוֹדֵעַ עַל אֵיזֶה בְּרָכָה הוּא עוֹנֶה, דְּצָרִיךְ לַעֲנוֹת, וּכְדִלְעֵיל בְּסִימָן קכ"ד בְּהַגָּ"ה עַיֵּן שָׁם: (ז) אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, וְכָל שֶׁכֵּן הֵיכָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ חַיָּב בְּאוֹתָהּ בְּרָכָה וְרוֹצֶה לָצֵאת בְּבִרְכַּת הַמְבָרֵךְ, בְּוַדַּאי חַיָּב לַעֲנוֹת אָמֵן, לְהוֹרוֹת שֶׁגַּם הוּא מְחַזֵּק וּמְקַיֵּם דִּבְרֵי הַמְבָרֵךְ, אֲכָל אִז בָּעֵינַן דַּוְקָא שֶׁישְׁמַע כָּל הַבְּרָכָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף כִּדְלְעֵיל בְּסִימָן רי"ג סָעִיף ג': (ח) חַיָּב לַעֲנוֹת. דִּכְתִיב (דברים לב ג) 'כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ' וְגוֹ', וְאָמְרוּ חַזַ"ל [יוֹמָא ל"ז (ע"א)] אָמַר לָהֶן מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁאֲנִי מְבָרֵךְ וּמַזְכִּיר שֵׁם הַשֵּׁם יְתֵבָרַךְ, אַתֶּם הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ בְּעֵנְיַת אָמֵן: (ט) אַחֲרָיו אָמֵן. אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ שֶׁאֶחָד מִתְפַּלֵּל דָּבָר אוֹ מְבָרֵךְ לְיִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בְּלֹא הִזְכָּרַת הַשֵּׁם, חַיָּב לַעֲנוֹת אָמֵן. וְלָכֵן נִתְפַּשֵּׁט הַמִּנְהָג שֶׁעוֹנִין אָמֵן אַחַר הָרַחֲמָן בִּבְרִכַּת הַמָּזוֹן [אַחֲרוֹנִים]: (י) אֲבָל אִם הָיָה וְכוּ'. מִדְּכְלַל אֶפִּיקוֹרוֹס וְכוּ' (ס) בַּהֲדֵי תִּינוֹק וְגָדוֹל שָׁשָׁנָה, מַשְׁמַע דַּחֲדָא דִּינָא אִית לְהוּ, וְכִי הֵיכִי דִּבְתִינוֹק וְגָדוֹל שָׁשָׁנָה אֲפִלּוּ שָׁמַע כָּל הַבְּרָכָה מִפִּיהֶם לֹא יַעֲנֶה אָמֵן דְּהַבְּרָכָה הִיא לְבַטָּלָה, [א]כֵּן הוּא הַדִּין בְּאֵלּוּ. (ס) וְאַף עַל גַּב דִּבְגְּמָרָא (ברכות נא:) אָמְרִינַן שָׁאנֵי בְּכוּתִי עוֹנִין אָמֵן אִם שָׁמַע כָּל הַבְּרָכָה מִפִּיו, הֵינוּ קֹדֶם שֶׁמְּצָאוּ לָהֶן דְּמוּת יוֹנָה בְּהַר גְּרִזִים שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין לָהּ, אֲבָל אַחַר כָּךְ לֹא, דְּכַנָּנָתָן לְהַר גְּרִזִים. וְאֶפִּיקוֹרוֹס נַמִּי אֵין כַּוָּנָתוֹ לְשֵׁמִים אֶלָּא לַעֲבוֹדַת גִּלּוּלִים. וְהַגְּרַ"א בְּבֵאוּרוֹ פָּסַק דְּכָאֲלּוּ הַשָּׁנִים אִם שָׁמַע כָּל הַבְּרָכָה מִפִּיו עוֹנֶה אַחֲרָיו אָמֵן: (יא) וְשָׁנָה וְכוּ'. וְדַוְקָא כְּשֶׁשָּׁנָה (י) בְּאֹפֶן דְּלֹא יָצָא בְּהַבְּרָכָה מַחֲמַת זֶה, וַהֲרֵי הוּא כְּמְבָרֵךְ בָּרְכָה לְבַטָּלָה דְּאָסוּר לַעֲנוֹת אָמֵן אַחֲרָיו: (יב) שָׁמַע כָּל הַבְּרָכָה. שְׁאֵין דַּרְךְ הָעוֹבֵד גִּלּוּלִים (יא) לְכַוֵּן לַעֲבוֹדַת גִּלּוּלִים כְּשֶׁמַּזְכִּיר הַשֵּׁם [וְנִרְאֶה (יב) דְּהוּא הַדִּין בְּמִי שֶׁשָּׁמַע מֵאֶחָד שֶׁהֶמִּיר דָּתוֹ לַעֲבוֹדַת גִּלּוּלִים]. וּמִכָּל מָקוֹם דַּעַת הַטַּ"ז (סק"ג) דְּאֵין עָלָיו חִיּוּב לַעֲנוֹת בְּעֵנְיַת אָמֵן, רַק רְשׁוּת: ג (יג) שֶׁלּוֹמֵד וְכוּ'. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, דְּאֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר לְאַמֵּת וּלְקַיֵּם אֶת דִּבְרֵי הַמְבָרֵךְ, אַחֲרֵי דְּאֵין שָׁם בְּרָכָה עָלָהּ: (יד) לְבַטָּלָה. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁלּוֹמֵד הָרַב עִמָּהֶם הַבְּרָכוֹת שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן, אֲפִלּוּ הָכִי מַתִּיר לְהַזְכִּיר שָׁם הַשֵּׁם, (יג) וַאֲפִלּוּ הָרַב יָכוֹל לְהַזְכִּיר הַשֵּׁם כְּדֵי לְלַמֵּד לְהַתִּינוֹק הַבְּרָכוֹת,

בְּאוּר הַלָּכָה

אֵירֵי בִּסְתָם אָמֵן עַל בְּרָכָה שֶׁאֵין מַחֲיֵב עַצְמוֹ כְּדַאֲיתָא בִּגְמָרָא (נג:), וְאִם כֵּן אֲפִלּוּ לֹא שָׁמַע סוֹף הַבְּרָכָה גַּם כֵּן צָרִיךְ לַעֲנוֹת אָמֵן אִם יוֹדֵעַ אֵיזֶה בְּרָכָה הִיא, וְאֶפְשָׁר דִּכְנֶגֶד רַשַׁ"י הוּא גַּם כֵּן דְּעַל יְדֵי שֶׁשּׁוֹמֵעַ סוֹף הַבְּרָכָה יוֹדֵעַ הוּא בְּאֵיזֶה בְּרָכָה עוֹמֵד הַמְבָרֵךְ, אֲבָל עַל הָרֹאשׁ וְתַלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה שֶׁכָּתְבוּ דְּצָרִיךְ לִשְׁמֹעַ גַּם כֵּן הַזְכָּרַת הַשֵּׁם מִפִּי הַמְבָרֵךְ בְּוַדַּאי קָשֶׁה, דְּהָא מִדְּבְרֵיהֶם בְּעַצְמָם לָעֵיל בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ בְּעֵנְיָנָא דְּאָמֵן יְתוֹמָה מוּכָח דְּלָכְלֵי עָלְמָא יָכוֹל לַעֲנוֹת אָמֵן בִּבְרָכָה שֶׁאֵין מַחֲיֵב בָּהּ אֲפִלּוּ לֹא שָׁמַע הַבְּרָכָה כְּלָל אִם יוֹדֵעַ עַל מָה הוּא עוֹנֶה, וְזֶהוּ בֵּין לְתִרוּץ קַמָּא אוֹ לְתִרוּץ בָּתְרָא שָׁם, עַיֵּן שָׁם בְּתַלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה (לה. ד"ה אין) וְהָרֹאשׁ"ש (פ"ז סי' י"ז). **וּלְוַלֵּא דְּסִתְפֵּינָא הָוָה אֲמִינָא דְּגַם לְהָרֹאשׁ"ש וְתַלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה הָכִי הוּא, דְּבְעֵינַן רַק שֶׁיֵּדַע עַל מָה הוּא עוֹנֶה, וַאֲפִלּוּ לֹא שָׁמַע קוֹל הַמְבָרֵךְ בְּעַצְמוֹ רַק עַל יְדֵי אֲחֵרִים אוֹ שֶׁשָּׁמַע רַק סוֹף הַבְּרָכָה,** וְהָא דְּנָקְטוּ הַזְכָּרַת הַשֵּׁם, מִשּׁוּם דְּרָצָה לְסַיֵּם אֲבָל גַּבֵּי כּוּתִי אֲפִלּוּ שָׁמַע הַזְכָּרַת הַשֵּׁם לֹא מְהַנֵּי דְּשָׁמְּא כַּוָּנָתוֹ לְשֵׁם הַפֶּסֶל שֶׁהֲצַּמִּידוּ לָהֶם בְּהַר גְּרִזִים, עַיֵּן שָׁם בְּתַלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה, וְכֵן יֵשׁ לוֹמַר כְּהָאי גַּוְנָא בִּדְבָרִי הָרֹאשׁ"ש, עַיֵּן שָׁם. **עוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דִּלְעִנְיַן שֶׁיְּהֵא מֻתָּר לַעֲנוֹת אָמֵן דְּמֵיירֵי שֶׁלֹּא יְכַוֵּן אָמֵן יְתוֹמָה, דֵּי אִם יוֹדֵעַ עַל מָה הוּא עוֹנֶה,** וּכְזֶה אֹתְיָא הָהִיא דַּאֲלַכְסַנְדְּרִיָא שֶׁל מִצְרַיִם שֶׁהֲנִיפוּ בְּסוּדָרִין, **אֲבָל לְעִנְיַן שֶׁיִּהְיֶה חִיּוּב לַעֲנוֹת אָמֵן אֵינוֹ חִיּוּב עַד שֶׁיִּשְׁמַע הַזְכָּרַת הַשֵּׁם מִפִּי הַמְבָרֵךְ,** דְּהָא חִיּוּבָא דְּאָמֵן נוֹבַעַ מִדִּכְתִיב (דברים לב ג) 'כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא' וְאָמְרוּ חַזַ"ל (יומא ל.) שֶׁאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁאֲנִי אוֹמֵר שֵׁם הַשֵּׁם אַתֶּם הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ בְּאָמֵן, וְעַל כֵּן בְּעֵינַן דַּוְקָא שֶׁיִּשְׁמַע הָעוֹנֶה הַזְכָּרַת הַשֵּׁם וְאָז יֵשׁ עָלָיו חִיּוּבָא, **וְצָרִיךְ עִיּוּן בִּדְעַת הָרֹאשׁ"ש וְתַלְמִידֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה.** וְדַע, דִּמְסְתַּמֵּת לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם (פ"א ה"י"ג) שֶׁהִתְפַּקֵּק בַּשַּׁ"ך עָרוּךְ מִשְּׁמַע דַּאֲפִלּוּ לֹא שָׁמַע הַזְכָּרַת הַשֵּׁם רַק סוֹף הַבְּרָכָה לְבַדָּהּ גַּם כֵּן שָׁנָה אָמֵן, וְכֵן כָּתַב הָאֲלִיָּה רַבָּה (סק"ב), וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּכְתַּב לְקַמָּיה:

* **מִתְּחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ.** מִשּׁוּם דִּבְגְּמָרָא (נא:) מְסַיֵּם דִּלְעִנְיַן כּוּתִי בְּעֵינַן עַד שֶׁיִּשְׁמַע כֻּלָּהּ [הֵיינוּ קֹדֶם שֶׁנָּזְרוּ עֲלֵיהֶן], לְהֶכִי נָקַט הַמְחַבֵּר גַּם כֵּן בְּלָשׁוֹן זֶה, דִּלְעִנְיַן יִשְׂרָאֵל לֹא בְּעֵינַן זֶה, **אֲבָל בָּאֱמֶת אֲפִלּוּ לֹא שָׁמַע גַּם סוֹף הַבְּרָכָה אִם יוֹדֵעַ אֵיזֶה בְּרָכָה שֶׁפְּרַךְ הַמְבָרֵךְ יָכוֹל לַעֲנוֹת אָמֵן לְכָלֵי עָלְמָא,** וּכְדִלְעֵיל בְּסִימָן קכ"ד סָעִיף ח' בְּהַגָּ"ה, עַיֵּן שָׁם, כֵּיוָן דְּהֵכָא אֵירֵי בְּשֶׁאֵין הַשּׁוֹמֵעַ רוֹצֶה לָצֵאת בְּאוֹתָהּ בְּרָכָה [דִּבְרוֹצֶה לָצֵאת בְּכָל פֶּסֶק לְעֵיל בְּסִימָן רי"ג סָעִיף ג' דְּבְעֵינַן דַּוְקָא עַד שֶׁיִּשְׁמַע כֻּלָּהּ, עַיֵּן שָׁם]:

* **חַיָּב לַעֲנוֹת אַחֲרָיו אָמֵן.** עַיֵּן בְּטַ"ז (סק"ב) דְּמוּכָח מִינֵּיהּ שֶׁהוּא סוֹבֵר דְּגַם הַשּׁוֹתֵה מוֹדֶה בְּעַצְמוֹ הַחִיּוּב, אֶלָּא שֶׁפּוֹטֵר דִּלְעִנְיַן חִיּוּבָא בְּעֵינַן דַּוְקָא שֶׁיִּשְׁמַע מִפִּיו כָּל הַבְּרָכָה, וְעַיֵּן בְּמַאֲמַר מָרְדְּכַי (סק"א) שֶׁגַּם הוּא מְצַדֵּד כֵּן, וְלֹא כְּשָׁאַר פּוֹסְקִים שֶׁנִּדְחֲקוּ בִּדְבָרֵי הַטּוּר:

* **הַמְבָרֵךְ אֶפִּיקוֹרוֹס.** עַיֵּן לְעֵיל בְּסִימָן (מ') [ל"ט] (ס"ד) בְּבֵאוּר הֲלָכָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל שְׁכָתְבָן אֶפִּיקוֹרוֹס. **וּפְשׁוּט דְּפוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינָם מַאֲמִינִים בִּדְבָרֵי חַזַ"ל הֵם כְּכוּתִים קֹדֶם שֶׁנִּזְרוּ עֲלֵיהֶם, דְּצָרִיךְ לַעֲנוֹת אַחֲרֵיהֶם אָמֵן כְּשֶׁשָּׁמְעוּ כָּל הַבְּרָכָה מִפִּיהֶם.** וְזֶהוּ דְּוַקָא לְעִנְיַן עֲנִיַּת אָמֵן לְבַד, **וּלְעִנְיַן צָרִיךְ לִשְׁאֹרֵי דְּבָר שֶׁבִּקְדוּשָׁה לֹא עָדִיף מִכַּת חֲצָרֵאִים,** וְעַיֵּן לְעֵיל בְּסִימָן נ"ה סָעִיף קָטָן מ"ז בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה:

* **אִם שָׁמַע כָּל הַבְּרָכָה.** הִנֵּה דַּעַת כַּמָּה אַחֲרוֹנִים שֶׁלְּדַעַת הָרַמְבַּ"ם אֵין עוֹנִין אַחֲרָיו בְּכָל גַּוְנֵי, וּמִכָּל מָקוֹם נִרְאֶה דְּלְמַעֲשֶׂה יֵשׁ לִנְהֹג לְהָקֵל, אַחֲרֵי דְּיֵשׁ פּוֹסְקִים שֶׁפּוֹטְרִין

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(ז) רַשַׁ"י (נא: ד"ה ענין) וְאוֹר זָרוּעַ (הל' סעודה סי' רי) וּבְרָטְנוּרָה (פ"ח מ"ח) וְשִׁיטָה מְקֻבֶּצֶת (נג: ד"ה אסיקנא). וּבְרִאַ"ז בְּפֶרֶק שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ: (לה. אות א) מִשְׁמַע דְּהוּא סְבִירָא לֵיהּ אֲפִלּוּ לֹא שָׁמַע כְּלָל הַבְּרָכָה בְּעַצְמוֹ גַּם כֵּן מַתִּיר לַעֲנוֹת. וְעַיֵּן בְּבֵאוּר דִּבְרֵי הַשַּׁלְחָן הַמַּתְחִיל שֶׁלֹּא שָׁמַע כֻּלָּהּ: (ס) ט"ז (סק"ג) וְהַגְּרַ"א בְּמַסְקָנָתוֹ [וּבְבֵאוּר דִּבְרֵי הַשַּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁהוּא לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם] וְהָרַמְ"א בְּהַבָּנַת דִּבְרֵי הַשַּׁלְחָן עָרוּךְ מִדְּלֹא פָּרַט אֶלָּא עוֹבֵד גִּלּוּלִים: (ט) בַּיִת יוֹסֵף (ד"ה אבל הרמב"ם). **וּלְעִנְיַן שׁוֹבֵד גִּלּוּלִים יֵשׁ דֵּעוֹת בְּשִׁיטַת הָרַמְבַּ"ם** (פ"א הי"ג), יֵשׁ דִּסְבִירָא לְהוּ דִּסְכִירָא לֵיהּ לְהָרַמְבַּ"ם דְּעוֹבֵד גִּלּוּלִים דִּינוֹ כְּכוּתִי, וְיֵשׁ דִּסְבִירָא לְהוּ דְּאֵף הָרַמְבַּ"ם מוֹדֶה בְּעַכּוּ"ם דְּעוֹנָה אַחֲרָיו, וְהָאֲלִיָּה רַבָּה

לִיקוּטֵי דִּבְרֵי הָרַב: א] ובשו"ע הרב (ס"ב) כתב שכותי המברך ברכה מן הברכות שתקנו חכמים אין עונים אחריו אמן אלא א"כ שמע כל הברכה מפיו, שעשאום כנכרים לכל דבריהם, אבל אחר מין דהיינו האדוק לעבודה זרה אסור לענות אמן אפילו שמעו כל הברכה מפיו.

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah

הִלְכוֹת בִּרְכַּת הַפֵּרוֹת סִימָן רטו רטז

בִּשְׁעַת הַלִּמּוּד, [ז]אֲבָל בִּשְׁעָה שֶׁהֵם מְבָרְכִין (טו) לְמַטֶּר אֶת עַצְמָן, בֵּינַיִן (טז) דִּבְנֵי חִנּוּךְ הֵם (ה) עוֹנִים אַחֲרֵיהֶם אָמֵן. [ח]וְכֵן בִּשְׁעָה (יז) שֶׁאוֹמְרִים הַהַפְטָרָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת: ד [ט]כָּל הַמְבָרֵךְ (יח) בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא שֵׁם שָׁמַיִם (יט) לַשָּׁוְא, וַהֲרֵי הוּא (כ) מְנַשְּׁבֵּע (ו) לַשָּׁוְא, (כא) * וְאָסוּר לַעֲנוֹת אַחֲרָיו אָמֵן:

ז טור בְּשֵׁם פְּרוּשׁ הָרַאֲ"ד. ח רַשְׁ"י שָׁם (עג: ד"ה אבל). ט רִמְב"ם שָׁם (פ"א הט"ו).

רטז דִּינֵי בִּרְכַּת הָרֵיחַ. וּבוֹ י"ד סְעִיפִים:

א בְּרָכוֹת מ"ג (ע"ב).

א (א) [א]אָסוּר לֵהָנוֹת (ו) * מֵרֵיחַ טוֹב (ב) עַד שֶׁיְּבָרֵךְ (ג) קוֹדֶם שֶׁיָּרִיחַ,

שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה

וְעַיֵּן עוֹד בְּשֶׁאִילַת יַעֲב"ץ שָׁם שֶׁכָּתַב דְּשֶׁאוֹרֵא בְּשֵׁ"ס וּבְשֹׁאַר דִּבְרֵי חַז"ל וּבִכְלָל דִּבְרֵיהֶם כְּתוּבִים הַנְּבָאִים, קוֹרֵא בְּדִרְכּוֹ בְּמִקְרָא הָאֲזוֹרוֹת בְּקְרִיאָתָן, וְכָתַב שֶׁכֵּן הָיָה נוֹהֵג מֹר אָבִיו חָכָם צְבִי זַ"ל:

בֵּאוּר הַלָּכָה

מַהֲר לְגָרֵם בְּרָכָה לְהַשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת. שָׁלַ"ה (פס' שבת פרק נר מצוה (מח)). וּמֵהָרַ"ם גַּלַאנְטֵ"י סִימָן ל"ח כָּתַב דִּבְשַׁבָּת יוּכַל לְצַוּוֹת לִבְנֵי בֵּיתוֹ שֶׁלֹּא לְהַנִּיחַ לְפָנָיו כָּל הַפֵּרוֹת בְּבַת אַחַת. וּכְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה (סי' סו הגב"י) בְּשֵׁם סֵפֶר הַזִּכָּרוֹנוֹת (זכרון פ"א) אוֹסֵר לְהַרְבּוֹת בִּבְרָכוֹת אֲפִלּוּ אִם מְצִנָּה שֶׁלֹּא יְבִיאֵם לְפָנָיו, עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן מִגֵּן אַבְרָהָם (סק"ו):

א (ב) מֵרֵיחַ טוֹב. עַיֵּן הִלְכוֹת קְטַנּוֹת חֵלֶק א' סִימָן קצ"ז. דְּבָר שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה וְלֹא בַּהֲנָאָה מַהֲר לְהָרִיחַ בּוֹ אֲפִלּוּ לְכַתְּחִלָּה. תְּשׁוּבַת אֶמוּנַת שְׁמוּאֵל סִימָן מ"ה.

מִשְׁנָה בְּרוּרָה

שֶׁהֲרֵי עַל כָּרְחָךְ אָנוּ צְרִיכִים לִלְמֹד עִמָּהֶם כְּדֵי לְחַנְּכָם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּבְקִיּוּמִם הַמִּצְוֹת [וּכְמוֹ דִּכְתִיב (דברים יא יט) 'וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם' וְגוֹ']. וְדַוְקָא עִם הַתִּינוֹק מַהֲר לְהַזְכִּיר אֶת הַשֵּׁם, (יז) אֲבָל גָּדוֹל בְּשָׁעָה שֶׁלּוֹמֵד הַבְּרָכוֹת בְּגְמָרָא, אוֹמֵר בְּלֹא הַזְכָּרַת הַשֵּׁם, (מו) וְרַק כְּשֶׁלּוֹמֵד הַפְּסוּקִים הַנִּזְכָּרִים בַּתַּלְמוּד רַשַּׁאי לְאָמְרָן כְּמוֹ שֶׁהֵם כְּתוּבִים עִם הַזְכָּרַת הַשֵּׁם: (טו) לְמַטֶּר וְכוּ'. כְּגוֹן שֶׁמְּבָרֵךְ הַבְּרָכוֹת בִּזְמַנָּן דֶּרֶךְ חִנּוּךְ: (טז) דִּבְנֵי חִנּוּךְ הֵם. מְשָׁמַע דְּעַל בְּרָכָה שֶׁמְּבָרֵךְ עַל אֲכִילָה וּכְהַאי גַּוְנָא קָדֶם שֶׁהִגִּיעַ לְחִנּוּךְ, אֵין לַעֲנוֹת אָמֵן עָלָיו [פְּרִי מְגַדִּים בְּחִדּוּשָׁיו עַל בְּרָכוֹת (ראש יוסף סוף פ"ח)]: (יז) שֶׁאוֹמְרִים הַהַפְטָרָה. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, שֶׁאָז קוֹרִין בַּתּוֹרָה וּבַנְּבִיאִים וּמְבָרְכִין לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם, וְצָרִיךְ לַעֲנוֹת אָמֵן עֲלֵיהֶם: ד (יח) בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה. כְּגוֹן שֶׁמְּבָרֵךְ בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה עַל דְּבָרִים (מז) שֶׁנִּפְטְרוּ כְּבָר עַל יְדֵי בִּרְכַּת הַמּוֹצִיא, דְּזוֹ הַבְּרָכָה שֶׁלֹּא לְצָרֶךְ הִיא כְּלָל. (יח) וְעוֹד כָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים דְּאִם עָבְרוּ וְלֹא בֵּרְכוּ הַיָּה הַבְּרָכָה לְבַטָּלָה גַּם כֵּן הִיא לְקַמָּן בְּכָלָל בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה, (יט) כְּגוֹן אִם שָׁלְחָנוֹ עָרוּךְ לְפָנָיו וְדַעְתּוֹ לֵילֵךְ וְלִטֹּל יָדָיו וְלֶאֱכֹל, וְלוֹקֵחַ קֹדֶם הַנְּטִילָה וּמְבָרֵךְ עַל דְּבָרִים שֶׁדַּעְתּוֹ לֶאֱכֹלָם בְּתוֹךְ הַסְּעוּדָה, גַּם זֶה אָסוּר, [א]דְּגוֹרֵם בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה. וְכָל שֶׁכֵּן הַמַּפְסִיק בֵּין הַבְּרָכָה לַעֲשִׂיָּה דְּגוֹרֵם שֶׁתִּתְבַּטֵּל הַבְּרָכָה הָרִאשׁוֹנָה לְגַמְרֵי, וְכַנִּדְאֵי אָסוּר. וְעַיֵּן לְעֵיל בְּסִימָן מ"ו בְּמִשְׁנָה בְּרוּרָה סָעִיף קָטָן י"ד וּבְמֻגָּן אַבְרָהָם בְּסִימָן זֶה (סק"ו) [ב]לְעִנְיַן הַשְׁלָמַת מֵאָה בְּרָכוֹת בְּשַׁבָּת: (יט) לַשָּׁוְא. רְצוֹנוֹ לוֹמַר, אַף שֶׁהוּא מְבָרֵךְ כְּסִדֶּר נַפָּח הַבְּרָכָה בְּדֶרֶךְ הוֹדָאָה וְשֶׁבַח, כֵּיוָן שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה, וְכָל שֶׁכֵּן אִם הַזְכִּיר שֵׁם הַשֵּׁם לְבַטָּלָה חַס וְשָׁלוֹם, (יט) וְלֹא דַוְקָא שֵׁם שֶׁל אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת הוּא הַדִּין שְׁאָרֵי הַשֵּׁמוֹת גַּם כֵּן בְּכָלַל אִסּוּר הָנָה. וְהוּא הַדִּין אִם הוֹצִיא הַשֵּׁם בִּלְשׁוֹן לָעַז לְבַטָּלָה, דְּהֵיְינוּ שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ שֶׁבַח וְהוֹדָאָה, גַּם כֵּן יֵשׁ אִסּוּר [אַחֲרוֹנִים]. כָּתַב הָאֲלִיָּה רַבָּה (סק"ה) בְּשֵׁם סֵפֶר חֲסִידִים (סי' א' צד), אִם תִּשְׁמַע שֶׁחֲבֵרְךָ מַזְכִּיר הַשֵּׁם, אַל תִּכָּנֵס תּוֹךְ דְּבָרָיו לוֹמַר עֲשֵׂה לִי כָּךְ וְכָךְ, שֶׁהֲרֵי עַל יְדֵי זֶה יִשְׁתֹּק לִשְׁמֹעַ דְּבָרֶיךָ, וְאַתָּה גּוֹרֵם שֶׁיּוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה, אֲבָל אִם תִּשְׁמַע שֶׁחֲבֵרְךָ הִזְכִּיר שֵׁם הַשֵּׁם לְקַלֵּל אֶת חֲבֵרוֹ, אָז תַּפְסִיק דְּבָרָיו, כִּי יֶחְטָא כְּשֶׁיְּקַלֵּל: (כ) מְנַשְּׁבֵּע לַשָּׁוְא. הוּא לְשׁוֹן הָרַמְבַּ"ם (פ"א הט"ו), וּמְקוֹרוֹ מִמַּה דְּאִיתָא בַּגְּמָרָא (לג.) כָּל הַמְבָרֵךְ בְּרָכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה עוֹבֵר מִשּׁוּם 'לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם' וְגוֹ' (שמות כ ו). [ג]וּמִכָּל מָקוֹם דַּעַת כַּמָּה רִאשׁוֹנִים דְּעִקַּר הָאִסּוּר הוּא מִדְּרַבָּנָן, כֵּיוָן שֶׁהוּא מַזְכִּיר בִּבְרָכָה דָּרֶךְ שֶׁבַח וְהוֹדָאָה, וּקְרָא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא. אֲבָל אִם הוּא מַזְכִּירוֹ לְהַשֵּׁם חַס וְשָׁלוֹם לְבַטָּלָה בִּלְא בְּרָכָה, לְכָלֵי עָלְמָא יֵשׁ בּוֹ אִסּוּר תּוֹרָה, שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה דְּ'אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא' (דברים ו יג) שֶׁהִיא אַזְהָרָה לְמוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה כְּדְאִיתָא בְּתִמּוּרָה (דף ד' ע"א), כִּי זֶהוּ מִכְּלַל הַיִּרְאָה שֶׁלֹּא לְהַזְכִּיר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי אִם בְּדֶרֶךְ שֶׁבַח וְהוֹדָאָה מַה שֶּׁחַיָּב, אֲבָל לֹא לְבַטָּלָה. וּמִכָּל מָקוֹם (כ) בֵּין לְדַעַת הָרַמְבַּ"ם וּבֵין לִשְׁאָרֵי פּוֹסְקִים, אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ עַל אֵיזֶה בְּרָכָה אִם בֵּרַךְ אוֹ לֹא, אִם הוּא דָּבָר שֶׁהוּא דְּאוֹרַיְתָא, חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ, וְאִם הוּא דְּרַבָּנָן, לֹא יַחֲזוֹר וְיִבָּרֵךְ, (כמ) וּמִשְּׁמַע מִכַּמָּה אַחֲרוֹנִים דְּאִסּוּר יֵשׁ בַּדָּבָר לַחֲזוֹר וּלְבָרֵךְ. (כנ) כָּתְבוּ הָאַחֲרוֹנִים דַּאֲפִלּוּ יֵשׁ סָפֵק סְפֵקָא לְהַצְרִיךְ בְּרָכָה, כְּגוֹן סָפֵק אָכַל כַּזַּיִת אוֹ לֹא, וְאִם תִּימְצֵי לוֹמַר לֹא אָכַל, שָׁמֵא הָלְכָה דְּעַל בְּרִיָּה אֲפִלּוּ פָּחוֹת מִכַּזַּיִת מְבָרְכִין, אֲפִלּוּ הָכִי סָפְקָא לְהָקֵל וְלֹא יְבָרֵךְ: (כא) וְאָסוּר לַעֲנוֹת אַחֲרָיו. דְּלֹא עָדִיף מִתִּינוֹק שֶׁמְּזַכִּיר הַשֵּׁם דֶּרֶךְ מִגּוּדוּ דְּלֹא עָשָׂה אִסּוּר כְּלָל [הַגְּרַ"א]:

בְּהִזָּכְרָתוֹ, וַאֲפִלּוּ הָכִי אֵין לַעֲנוֹת אָמֵן אַחֲרָיו, דְּאֵין שֵׁם בְּרָכָה עָלָהּ, כָּל שֶׁכֵּן זֶה דְּעָשָׂה אִסּוּר דְּהוֹצִיא שֵׁם שָׁמַיִם לְבַטָּלָה [הַגְּרַ"א]:

א (א) אָסוּר לֵהָנוֹת וְכוּ'. וּכְמוֹ שֶׁאָסוּר לֵהָנוֹת בָּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה עַד שֶׁיְּבָרֵךְ. וְאַסְמְכוּהוּ בְּשֵׁ"ס (מג:) אִקְרָא דִּכְתִיב (תהלים קנ ו) 'כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ' דִּמְשָׁמַע שֶׁאַף הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל עַל הַנֶּאֱתָה, וְאֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁהוּא הַנֶּאֱתָה הַנְּשָׁמָה בִּלְבַד, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה הָרֵיחַ: (ב) עַד שֶׁיְּבָרֵךְ. הַבְּרָכָה הַמְבֹאֶרֶת לְקַמָּיה בְּסָעִיף ב': (ג) קֹדֶם שְׁיָּרִיחַ. דְּבָעִינַן עוֹבֵר לַעֲשִׂיָּתָן, (ד) וּכְמוֹ בַּאֲכִילָה וּשְׁאָר מִצְוֹת. כָּתְבוּ הָאַחֲרוֹנִים (ה) דְּאִם שָׁכַח הַמְבָרֵךְ לְקַמָּיה בְּסָעִיף ב': (ג) קֹדֶם שְׁיָּרִיחַ. דְּבָעִינַן עוֹבֵר לַעֲשִׂיָּתָן, (ד) וּכְמוֹ בַּאֲכִילָה וּשְׁאָר מִצְוֹת. כָּתְבוּ הָאַחֲרוֹנִים (ה) דְּאִם שָׁכַח

שַׁעַר הַצִּיּוּן

(יז) מֻגָּן אַבְרָהָם (סק"ה) וְאַלִּיָּה רַבָּה (סק"ד) וְהַגְּרַ"ז (ס"ב) וְשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (סק"ד), דְּלֹא כְּיַעֲבַ"ץ (שו"ת ח"א סי' פא): (מו) פְּרִי מְגַדִּים (א"א סק"ח) וְשַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה (שם): ד (מז) בְּרָכוֹת ל"ג עַמּוּד א': (מח) מֻגָּן אַבְרָהָם (סק"ו) בְּסִימָן רי"א סָעִיף קָטָן ט', עַיֵּן שָׁם. וְהוּא הַדִּין אִם יֵשׁ לְפָנָיו שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁיָּכוֹל לְקַטְרֵם בִּבְרָכָה אַחַת וְהוּא מְבָרֵךְ עַל כָּל אַחַת [אַחֲרוֹנִים]: (מט) תְּשׁוּבַת הָרִיבָ"ש (סימן תח): (נ) עַיֵּן הַשְּׁעָם בְּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"י): (נא) עַיֵּן בְּפְרִי מְגַדִּים בְּפְתִיחָתָהּ (ס"ק יז) וּבְחַיֵּי אָדָם בְּכְלַל ה' בְּנִשְׁמַת אָדָם (סק"א), וּכְאֶמֶת מְשָׁמַע מִכַּמָּה פּוֹסְקִים דְּיֵשׁ אִסּוּר בַּדָּבָר, וְנִרְאֶה לִי הַטַּעַם, דְּמִשּׁוּם דְּאִסְתְּכוּ הַדִּבּוּר אֹ"א תִּשָּׂא' שֶׁהַלָּאו הַזֶּה חָמִיר מִשְּׁאָר לָאוִין, כְּדְאִיתָא בְּשְׁבוּעוֹת ל"ט (ע"א), עַיֵּן שָׁם דְּחִשִּׁיב לֵהּ בְּגִדְל חֲמָרָהּ כְּחַיְבֵי כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין וְגַם גְּדֹל עָנְשָׁהּ עַיֵּן שָׁם בְּגְמָרָא, לָכֵן אֲפִלּוּ סְפֵקָהּ חָמוּר מִשְּׁאָר סְפֵקֵי דְּרַבָּנָן וְאָסוּר לְהַחֲמִיר מִסְּפֵק: (כב) חַיֵּי אָדָם בְּכְלַל ה' (ח"א ס"י), וְהַפְּרִי מְגַדִּים בְּפְתִיחָתוֹ לְהִלְכוֹת בְּרָכוֹת (סק"ד) גַּם כֵּן מְצַדֵּד כֵּן:

א (ד) טור: (כ) אֲלִיָּה רַבָּה (סק"ג) דִּפְרִי מְגַדִּים (א"א סק"א) וּמֻגָּן גִּבּוֹרִים (אלף המגן סק"ג):

לִיקּוּטֵי דִּבְרֵי הָרַב: א] ובשו"ע הרב (סעיפים ד-ה) כתב: במה דברים אמורים [שאין לברך ברכה שאינה צריכה] כשיכול לפטור ב' דברים בברכה שהיא מיוחדת לשניהם, אבל אם היא מיוחדת לדבר אחד אלא שיכול לפטור בה גם השני בתורת טפלה טוב יותר להרבות בברכות. לפיכך אם הביאו לו פירות בתוך הסעודה טוב יותר להניחם לאחר ברכת המזון כדי שיברך אחריהם ברכתם המיוחדת להם ולא יפטרם בברכת המזון שאינה מיוחדת להם ואינה פוטרתם אלא משום שהם נחשבים מכלל הסעודה. ובפרט בשבת ויום טוב כדי להשלים מאה ברכות יש לו להניחם לאחר ברכת המזון להשלים בהם. **ב]** ראה קו"א סימן רמ"ט (סק"ז). **ג]** וכן כתב בשו"ע הרב (ס"ג).

Mishna Brura Menukad © Copyright Oz Vehadar - עוז והדר
Sacred Text - If printed do not throw away, requires genizah